

OBRAZOVANJE I STRUKTURA POMOĆNOGA ZDRAVSTVENOG OSOBLJA U OPĆOJ BOLNICI KARLOVAC OD KRAJA DRUGOGA SVJETSKOG RATA DO 60-IH GODINA

EDUCATION AND STRUCTURE OF AUXILIARY HEALTH PERSONNEL IN GENERAL HOSPITAL KARLOVAC FROM THE END OF WORLD WAR II TO THE 1960s

Snježana Mirilović*, Sanda Franković**

SAŽETAK

Organizirano i formalizirano obrazovanje medicinskih sestara u Hrvatskoj započinje 1921. osnivanjem Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu. Od osnutka prvih zdravstvenih ustanova u Karlovcu do kraja Drugoga svjetskog rata iznimno je malo obrazovanog osoblja za njegu bolesnika. Taj su posao obavljale priučene osobe i redovnice koje su pohađale bolničarske škole organizirane u sklopu bolnica kojima su upravljale ili su imale diplomu Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu. Nakon Drugoga svjetskog rata mnoge su redovnice bile prisiljene napustiti službu, što je u velikoj mjeri pridonijelo osipanju školovanog osoblja kojega je ionako bilo premalo. Opća bolnica u Karlovcu nastali će problem rješavati otvaranjem škola za dječje negovateljice, bolničare, higijeničare i zubne asistente, koji će sve do otvaranja Škole za medicinske sestre u Karlovcu 1960. činiti većinu osoblja koje je pružalo izravnu skrb bolesnicima. Cilj je ovog rada dati pregled obrazovanja pomoćnog osoblja i strukturu zaposlenika koji su bili izravni pružatelji skrbi, uz osvrt na uvjete rada u Općoj

* Opća bolnica Karlovac, Karlovac, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4518-1162>.

** Škola za medicinske sestre Mlinarska, Zagreb, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1553-6225>.

Adresa za korespondenciju: Snježana Mirilović, Opća bolnica Karlovac, Andrije Štampara 3, 47000 Karlovac, Hrvatska. E-pošta: smirilovic@gmail.com.

bolnici Karlovac od kraja Drugoga svjetskog rata do 60-ih godina 20. stoljeća. Prikazani su pronađeni programi školovanja za dječje negovateljice i bolničare te navedene osobe koje su te programe provodile.

Ključne riječi: *povijest sestринства Karlovca, medicinske sestre, bolničari, dječje negovateljice, higijeničari, zubni asistenti*

UVOD

Organizirano i formalizirano obrazovanje medicinskih sestara u Hrvatskoj započinje 1921. osnivanjem Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu (Hofgräff i Franković, 2017; Trgovec i Franković, 2021). Do tada su njegu bolesnika i rad u bolnicama obavljale priučene civilne bolničarke i/ili redovnice.

Nakon Drugoga svjetskog rata u zdravstvenim se ustanovama osjeća velik nedostatak medicinskih sestara. Na tom tragu u Hrvatskoj se od 1947. počinju otvarati nove škole, najprije u Rijeci, Osijeku, Splitu i Šibeniku, poslije i u drugim gradovima (Abou Aldan, 2019). Polovicom prošloga stoljeća na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu započela su s radom dva programa koja su omogućavala daljnje školovanje medicinskih sestara. Tečaj za usavršavanje sestara u trajanju od tri semestra mogle su upisati medicinske sestre sa završenom srednjom školom i Viša škola za medicinske sestre u trajanju od šest semestara u koju se moglo upisati nakon završene gimnazije (Abou Aldan i Franković, 2022).

Od osnutka prvih zdravstvenih ustanova u Karlovcu do kraja Drugoga svjetskog rata iznimno je malo obrazovanog osoblja za njegu bolesnika. Taj su posao obavljale priučene osobe i redovnice koje su pohađale kratke tečajeve i u rjeđim slučajevima imale diplomu Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu. One su se brinule o bolesnima, pripremale hranu, uređivale okoliš i provodile higijenu u bolnici. Rad je bio zahtjevan i popraćen teškim radnim uvjetima (Mirilović i sur., 2021).

Flis Rozalija (s. Notburga) diplomirala je u Školi za sestre pomoćnice u Zagrebu 1931. godine. Radila je u bolnicama u Splitu, Dubrovniku, Zagrebu i Petrovaradinu. U Gradskoj javnoj bolnici u Karlovcu bila je zaposlena od 9. prosinca 1927. do 1. rujna 1930. godine i od 15. srpnja 1931. do 1. rujna 1949. te se može smatrati prvom školovanom medicinskom sestrom u karlovačkoj bolnici.^{1,2}

¹ Pismohrana Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Zagrebu, Flis Rozalija (s. Notburga) – osobnik.

² Katarina Kovačić (s. Perpetua) diplomirala je 1925. u Školi za sestre pomoćnice u Zagrebu. U Gradskoj javnoj bolnici u Karlovcu zaposlila se 19. rujna 1945. te se prema dosad proučenoj građi smatrala prvom školovanom medicinskom sestrom u karlovačkoj bolnici (Mirilović i sur., 2021).

U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata mnoge redovnice bile su prisiljene napustiti službu jer su odbijale raditi u civilnom odijelu ili su bile izložene pritiscima na radnome mjestu (Popić, 2016).

Prve civilne medicinske sestre zapošljavaju se u Karlovcu 40-ih i 50-ih godina prošlog stoljeća u kotarskim zdravstvenim stanicama, gradskoj poliklinici, dječjem vrtiću, dječjoj i školskoj ambulanti i malo poslije u bolnici. Po završetku školovanja bile su na raspolaganju Ministarstvu zdravstva i narodnim odborima koji ih raspoređuju prema potrebama na određena radna mjesta. Sofija Škrobe dolazi u Dom narodnog zdravlja u Karlovac 1943. i smatra se prvom civilnom medicinskom sestrom zaposlenom u Karlovcu (Mirilović, Pavlić i Franković, 2021).

Tek će osnutak Škole za medicinske sestre 1960. označiti početak razdoblja u kojemu se medicinske sestre u većem broju zapošljavaju u zdravstvenim ustanovama u Karlovcu.³ Do tada većinu djelatnika čine osobe sa završenim tečajevima ili školom za dječje njegovateljice, bolničare, higijeničare i zubne asistente.

MATERIJALI I METODE

Vrlo je malo sustavno prikupljenih i objavljenih podataka o školovanju i radu medicinskih sestara i pomoćnog osoblja u Karlovcu. Ti su podaci većinom sastavni dijelovi monografije Opće bolnice Karlovac (OB Karlovac) (Polović, 2006). Dodatne izvore nalazimo u četiri objavljena rada koja obrađuju rad redovničkih zajednica i dolazak prvih medicinskih sestara u karlovačke zdravstvene ustanove, te u biografijama medicinskih sestara Sofije Škrobe i Tatjane Valjo Žanić (Mirilović, Mirilović, 2021, 2023; Mirilović i sur., 2021; Mirilović, Pavlić i Franković, 2021).

Temelj za izradu rada bili su dokumenti pohranjeni u pismohrani OB Karlovac – zapisnici sjednica Upravnog odbora bolnice iz 1947. i 1949. te od 1953. do 1962. godine. Od toga su djelomično sačuvani zapisnici od 1953. do 1962., izuzevši 1955. godinu koja je sačuvana u cijelosti, a zapisnici u razdoblju od 1948. do 1952. i 1961. godine nisu pronađeni. Korišteni su i godišnji izvještaji bolnice od 1962. do 1965., zatim Matična knjiga zaposlenika, a za rekonstrukciju programa školovanja poslužili su i osobni dosjei zaposlenika. Podaci koju su interpretirani u tablicama analizirani su iz dostupne građe i sintetizirani u tabličnom prikazu. Time je dobivena jasnija slika o uvjetima boravka pacijenata u bolnici, profilu i broju zaposlenog osoblja u promatranim godinama te o broju upisanih i završenih polaznika određenih programa školovanja. Od ostalih izvora korišteni su dokumen-

³ HR-DAKA 37. Narodni odbor općine Karlovac. Rješenje o osnivanju Škole za medicinske sestre u Karlovcu. br. 01-12942/1-1960., 30. rujna 1960.

ti pohranjeni u Državnom arhivu Karlovac, Arhivu Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Zagrebu, pismohrani Medicinske škole Karlovac te dokumenti objavljeni u Narodnim novinama i usmena svjedočanstva bivših djelatnika.

REZULTATI

Uvjeti rada u bolnici

Bolnica je prije rata imala kirurški i internistički odjel s 202 bolesnička kreveta. U svibnju 1946. otvoren je Ginekološki odjel s 34 bolesnička kreveta. Izgradnja barake s 30 kreveta za bolesnike oboljele od tuberkuloze započela je 1947. godine. Prema izvještaju iz te godine, u bolnici je zaposleno 39 zdravstvenih i 29 nezdravstvenih djelatnika. Od zdravstvenih djelatnika zaposleno je 19 civilnih bolničarki, 14 redovnica i šest liječnika. Od nezdravstvenih djelatnika pet je osoba zaposleno na administrativnim poslovima, a 24 osobe, od kojih su tri bile redovnice, na ostalim poslovima: u kuhinji i vrtu te na radnim mjestima vratara, ložača, majstora, pekarice, kočijaša, svinjarice, kravarice, radnika – drvara, švelje i podvornika (slika 1.). U poratnim godinama u bolnici je nedostajalo posteljnog i operacijskog rublja, bolesničkih ogrtača, obuće i hrane. Hospitalizirani bolesnici donosili su hranu i svoje rublje od kuće, a roditelje i plahte. Nedostatak se ubrzo nadomjestio intervencijom Ministarstva narodnog zdravlja koje je bilo nadležno za građevinske radove na zgradi bolnice i nabavu bolničkog inventara i posteljnog rublja. UNRRA⁴ je pomogla u nabavi madraca i posteljnog rublja, a od Crvenog križa su uz posteljno rublje, sapun, lijekove, zavojni materijal i vatru, nabavljene i živežne namirnice (šljive, maslac, sardine).⁵

Postojeće stanje u bolnici otežavao je velik broj hospitaliziranih bolesnika i produžene hospitalizacije pa nije bila rijetkost da u jednom krevetu leži po dvoje bolesnika (slika 2.). Uvjete smještaja bolesnika najbolje opisuje polugodišnji izvještaj iz 1957.:

[...] zauzetost kreveta u bolnici iznosi 100%, posebice na dječjem i kirurškom odjelu gdje je ležalo po dvoje, a često i po troje na jednom krevetu. Bolesnici leže i po podovima, ali ni na njima nema mjesta, nema ni dovoljno madraca da se postave na pod. Ta prenatrpanost nije trenutačna, već je redovita pojava na odjelima naše bolnice, stoga je i rad i njega pod

⁴ UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation and Administration*) Uprava Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu. Osnovana 9. studenoga 1943. na prijedlog američkog predsjednika F. D. Roosevelta i uz potporu koalicijskih snaga, radi pružanja pomoći civilima na područjima oslobođenima od okupacije sila Osovine (UNRRA, 2023).

⁵ Pismohrana OB Karlovac. Izvještaj Okružne bolnice Karlovac, 17. veljače 1947.

takvim uslovima otežana i ne može nikada zadovoljiti. Posebno je teško stanje na dječjem odjelu, gdje ima 38 kreveta a svakodnevno leži 50 djece i na dječjoj kirurgiji gdje leži i po troje u jednom bolesničkom krevetu ili se djeca smještavaju u krevet sa odraslima.⁶

Slika 1. Djelatnici u vrtu ispred bolnice na Dubovcu, 1954.

(Izvor: www.kafotka.net)

Podaci o točnom broju bolesnika koji leže po dvoje u krevetu ili na pomoćnom krevetu pronađeni su samo za razdoblje od 1962. do 1965. (tablica 1.). Podaci koji su interpretirani u tablici analizirani su iz dostupne građe i sintetizirani u tabličnom prikazu. Pridruženi su podaci o broju hospitaliziranih bolesnika u promatranj godini kako bi se mogao izračunati postotak bolesnika koji su po dvoje ležali u krevetu i prosječan broj dana boravka u bolnici. Iz zapisnika sjednica Upravnog odbora doznaje se da su se od početka 1950-ih godina bolesnici smještali po dvoje u krevet ili na pomoćni krevet, ali konkretni brojevi nisu navedeni. Nije nađen podatak koje je godine takva praksa napuštena.

⁶ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik VI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 5233/57., 21. listopada 1957.

Tablica 1. Broj bolesnika koji su ležali po dvoje u krevetu ili na pomoćnom krevetu, broj ukupno hospitaliziranih bolesnika, postotak bolesnika koji leže po dvoje u krevetu i prosječan broj dana boravka u bolnici.

Odjel / Godine	1962	1963	1964	1965
Interni	378	269	46	46
Zarazni	242	145	2	0
Dječji	448	213	237	132
Tuberkulozni	43	8	14	4
Kirurški	798	526	441	325
ORL	198	224	213	192
Ginekološki	187	854	962	866
Porodajni	367	231	66	236
Kožnovenerični	211	180	168	55
Očni	-	-	8	48
UKUPNO	2872	2650	2157	1904
Ukupno hospitaliziranih bolesnika u promatranoj godini	13 585	13 807	13 265	13 418
Postotak bolesnika koji leže po dvoje u krevetu	21%	19%	16%	14%
Prosječan broj dana boravka u bolnici	12,8	12,5	13,1	13,1

Izvor: Godišnji izvještaji Medicinskog centra Karlovac 1962. – 1965.

Od ukupno hospitaliziranih bolesnika, udio bolesnika koji su ležali po dvoje ili na pomoćnom krevetu iznosio je od 14% do 21%. Vidljivo je da se tijekom godina broj bolesnika koji leže po dvoje u krevetu smanjuje na svim odjelima, osim na ginekološkom.

Velikom broju hospitaliziranih bolesnika pridonosila je produžena hospitalizacija socijalno ugroženih osoba kojima pomoć u iznosu od 3000 dinara koju su dobivali od Općine nije bila dovoljna za životne potrebe. Savjet za narodno zdravlje bio je upoznat s tom praksom, ali nije ponuđeno neko drugo rješenje.⁷

⁷ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik II. sjednice Savjeta Medicinskog centra, br. 03-4/2-62., 10. travnja 1962.

Slika 2. Gradska javna bolnica u Karlovcu sredinom 1950-ih
(Izvor: Preuzeto iz Polović, 2006)

Upravni odbor bolnice 1953. zaključuje da je nedovoljan broj dječjih negovateljica i prisutnost samo jednog liječnika na dječjem odjelu, koji radi dva sata dnevno, razlog povećane smrtnosti djece. Ravnatelj bolnice obustavio je rad na odjelu, a svi hitni slučajevi i teže bolesna djeca preusmjeravana su prema zagrebačkim bolnicama. Odluka je bila na snazi dok se nisu zaposlile dodatne negovateljice i voditelj odjela. Pet mjeseci poslije na mjesto voditelja odjela zaposlena je dr. Višnja Ferić Orban i rad na odjelu se nastavio.^{8,9}

Oganizacija rada na odjelima popraćena nedostatnim brojem zdravstvenog osoblja dovela je do opterećenosti radnim rasporedom i opsegom posla. Nalazimo navod da su dječje negovateljice bile toliko iscrpljene da nisu željele isplatu za prekovremene sate nego su zatražile slobodne dane.¹⁰

Iako su uvjeti rada bili iznimno teški, primjenjivale su se kazne zbog zanemarivanja radnih obaveza ili nesavjesnog postupanja s bolničkim inventarom. Tako su dječje negovateljice platile 50% štete jer su zrcima hipermangana uništile plahte. Ostalih 50% odbilo se od nominalne vrijednosti plahti jer su već bile u upotrebi

⁸ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik I. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 29. listopada 1953.

⁹ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik VII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 19. ožujka 1954.

¹⁰ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik VII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 6248/57., 12. prosinca 1957.

pet mjeseci.¹¹ Osim kazni, primjenjivale su se i jednokratne novčane nagrade u obliku stipendija za školovanje ili dodatka na plaći. Nagrade su se dodjeljivale za naročito zalaganje u poslu, za brigu o liječenju i njezi bolesnika, za izvanredan uspjeh na medicinskom i organizacijskom polju rada, za racionalno trošenje i čuvanje inventara. Visinu novčane nagrade određivao je Upravni odbor bolnice na prijedlog ravnatelja uz prethodno mišljenje šefova službi i sindikalne podružnice. Nagrada se isplaćivala s redovnog proračuna bolnice za tekuću godinu.¹²

Jedan od razloga za zabrinutost uprave bolnice bila je i stalna izmjena osoblja. Samo u 1956. godini: „[...] 49 stručnih kadrova otišlo iz bolnice onih najboljih, a 48 je došlo i to slabije kvalitete. Ti koji dođu ostaju neko vrijeme u bolnici dok se ne snađu i odlaze dalje.“¹³ Ujedno se na raspisane natječaje javljao nedovoljan broj dječjih njegovateljica i medicinskih sestara. Razlog su bile niže plaće u karlovačkoj bolnici u odnosu na druge zdravstvene ustanove u Hrvatskoj, ali i nedostatak stambenog prostora za medicinske sestre u sklopu bolnice. Da bi se povećao interes za zapošljavanje srednjeg i nižega medicinskog kadra, krajem 1957. ravnatelj bolnice dr. Rudolf Jerinić donosi odluku o nadogradnji prvoga kata gospodarske zgrade kako bi se osiguralo pet-šest soba za stanovanje. Sredstva su osigurana iz zajma stambenih fondova.¹⁴

Iste godine glavna sestra bolnice Zorka Lasić i ravnatelj Jerinić odlaze na sastanak u Savjet za narodno zdravlje s tadašnjim ministrom Šegavcem i medicinskom sestrom Mihaelom Terzić kako bi ishodili dozvolu za osnivanje Škole za dječje njegovateljice (Lasić, 2022).

Organizacija tečaja i Škole za dječje njegovateljice

Sredinom 1954. ravnatelj Jerinić zatražio je od Republičkoga savjeta za narodno zdravlje odobrenje za održavanje tečaja u bolnici radi osposobljavanja dječjih njegovateljica. Tečaj je trajao šest mjeseci četiri puta tjedno po dva sata, a nastavni program propisao je Republički savjet. Po završetku tečaja polagao se ispit pred izaslanikom Republičkog savjeta, koji je izdavao svjedodžbu o završenom tečaju. Predavači su bili zaposlenici bolnice: pedijatar Višnja Ferić Orban, pedijatar Zlat-

¹¹ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik V. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 3. kolovoza 1956.

¹² Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 28., 21. ožujka 1960.

¹³ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik XIII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 1. ožujka 1956.

¹⁴ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik VI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 5233/57, 21. listopada 1957.

ko Šantić, sudac Slaviša Koščević i medicinska sestra Tatjana Valjo. Visina honorara za nastavnike iznosila je 150 dinara po satu.¹⁵

Tečaj za dječje negovateljice upisalo je 25 učenica sa završenom osnovnom školom. Od ukupnog broja, tijekom pohađanja tečaja šest je učenica odustalo, a 19 ih je nastavilo školovanje. Polaganje ispita održalo se 5. i 6. studenoga 1954. godine. Od 17 učenica koje su pristupile ispitu, njih 16 položilo je ispit. Jedna s odličnim uspjehom, pet s vrlo dobrim, osam s dobrim i dvije s dovoljnim, a jedna učenica nije zadovoljila. U bolnici se zaposlilo 12 dječjih negovateljica, a za četiri nije navedeno mjesto zaposlenja.¹⁶ Tečaj je privremeno zadovoljio potrebe za dječjim negovateljicama, ali kao trajno rješenje nametnulo se osnivanje Škole za dječje negovateljice.

Rješenje o osnivanju Škole za dječje negovateljice u Karlovcu kao stručne škole s praktičnim radom doneseno je 18. travnja 1958., a Škola je započela s radom 1. rujna 1958. godine.¹⁷ Za ravnateljicu škole postavljena je Zorka Lasić uz mjesečni honorar od 13 640 dinara bruto.¹⁸ Škola je, zajedno s poslije osnovanim školama za bolničare i higijeničare, djelovala u sklopu bolnice na Dubovcu u prostorijama nekadašnje krojačnice, tzv. Barake.¹⁹ Za rad škole osigurane su prostorije, nastavna sredstva, inventar i nastavno osoblje. Zadatak škole bio je osposobljavanje polaznica za obavljanje određenih poslova njege djece i odgoja u dječjim zdravstvenim i socijalnim ustanovama te organiziranje i provođenje nastave za usavršavanje dječjih negovateljica putem tečaja, seminara i drugih oblika stručnog obrazovanja. (NN br. 61/57, članak 2.)

Škola je imala školski odbor koji se sastojao od sedam članova. Po jednog člana imenovao je Narodni odbor općine Karlovac, zbor birača, nastavničko vijeće, Upravni odbor bolnice, Udruženje medicinskih sestara,²⁰ a jedan je član bio pola-

¹⁵ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik X. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 20. svibnja 1954.

¹⁶ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik XVI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 1. prosinca 1954.

¹⁷ HR-DAKA-37 Narodni odbor općine Karlovac. Zapisnici sjednica Općinskog vijeća, Rješenje o osnivanju Škole za dječje negovateljice u Karlovcu, br. 01-6548/1-1958., 18. travnja 1958.

¹⁸ HR-DAKA-37 Narodni odbor općine Karlovac. Rješenje za v.d. direktora Škole za dječje negovateljice u Karlovcu, br. 05-10472/2-1958, Karlovac, 6. kolovoza 1958.

¹⁹ Pismohrana Medicinska škola Karlovac. Matična knjiga. 1960. – danas.

²⁰ Hrvatska udruga medicinskih sestara profesionalna je udruga osnovana 1927. godine. Do 1991. kada je osnovan Hrvatski strukovni sindikat medicinskih sestara / medicinskih tehničara i nakon toga 2003. Hrvatska komora medicinskih sestara, bila je jedina sestrinska organizacija na našim prostorima (Franković i sur., 2020). Imala je znatan utjecaj na kreiranje zdravstvenih i obrazovnih politika koje su se ticale medicinskih sestara. Zanimljiv je podatak da se njezin predstavnik nalazio u školskom odboru.

znik škole kojega su birali učenici. Ravnatelj Škole je po položaju bio član školskog odbora.²¹ Prema odluci Upravnog odbora bolnice imenovan je Stjepan Škrtić, liječnik specijalist Ginekološko-porođajnog odjela.²² Drugi članovi školskog odbora nisu poznati. „Uvjet za upis u školu bio je završena osnovna škola. Mogle su se upisati i osobe koje nisu završile osnovnu školu ako njihovo iskustvo u radu i opće obrazovanje omogućuje praćenje nastave“ (NN br. 61/57, čl. 10.).

Škola je osposobljavala dječje negovateljice za potrebe bolničke i izvanbolničke službe za šire područje cijelog kotara Karlovac.²³ Upisivale su se učenice iz Karlovca, Ogulina, Krapine, Slunja, Vrginmosta, Ozlja i Duga Rese. Najviše upisanih polaznica bilo je iz Karlovca.²⁴ Prema navodu ravnateljice Lasić: „Školu su pohađale učenice od Rijeke do Topuskog. Osposobljene dječje negovateljice bile su potrebne Lječilištu Topusko jer su se tamo rehabilitirala djeca oboljela od dječje paralize“ (Lasić, 2022).

Nastava se organizirala prema nastavnom planu i programu koji je propisao Savjet za narodno zdravlje Narodne Republike Hrvatske (NR Hrvatske) uz suglasnost Savjeta za socijalnu zaštitu i Savjeta za prosvjetu NR Hrvatske. Nastavni program trebao je osigurati da polaznice tijekom školovanja steknu praktično znanje i vještine s odgovarajućim teoretskim znanjem za obavljanje poslova dječje negovateljice (NN br. 61/57).

Prema svjedodžbi o završnom ispitu,²⁵ teorijska je nastava trajala dvije godine. Nastava na trećoj godini provodila se isključivo na praktičnom radu u dječjim zdravstvenim i socijalnim ustanovama pod nadzorom nastavnika škole (NN br. 61/57, čl. 9). Nastavnici su bili honorarni i stalni službenici sa završenim fakultetom ili višom školom. Za vođenje praktičnog dijela nastave i za izvođenje nastave određenih predmeta bile su zadužene medicinske sestre (NN br. 61/57).

Može se samo pretpostaviti da se treća godina školovanja smatrala odrađenom u zdravstvenoj ili socijalnoj ustanovi u kojoj je polaznica škole bila zaposlena. Učenici su imali praktičnu nastavu šest sati dnevno u bolnici, uglavnom na dječjem i zaraznom odjelu, a dva sata dnevno trajala je teoretska nastava. Bilo

²¹ HR-DAKA-37 Narodni odbor općine Karlovac. Rješenje o osnivanju škole za dječje negovateljice u Karlovcu, br. 01-6548/1-1958., 18. travnja 1958.

²² Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik VI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 05-7005/1-1958., 23. prosinca 1958.

²³ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik VII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 6248/57., 12. prosinca 1957.

²⁴ HR-DAKA-37 Narodni odbor općine Karlovac. Izvještaj Škole za dječje negovateljice o broju upisanih učenika po kotarima i općinama, br. 13298/1960.

²⁵ Pismohrana OB Karlovac. Omrčen, Ana. (1960., 30. lipnja). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Svjedodžba o završnom ispitu, br. u imeniku 21/1959-60.

je predviđeno da se „polaznicama odredi honorar prema posebnim propisima“.²⁶ Dokument o isplati honorara nije pronađen, a na temelju razgovora s bivšim nastavnicama i ravnateljicom škole, podatak o isplati honorara nije potvrđen (Bušić, 2023; Butković, 2022; Lasić, 2022).

Tijekom školovanja polagali su se ovi predmeti: Anatomija i fiziologija, Higijena i epidemiologija, Opća njega bolesnika, Razvoj i njega zdravog djeteta, Prehrana bolesnog djeteta, Njega bolesnog djeteta, Psihologija djeteta, Porodiljstvo, Poznavanje lijekova, Domaćinstvo, Predvojnička obuka, Organizacija zdravstvene službe, Osnovi društvenog uređenja, Hrvatski jezik, Povijest i Matematika.²⁷ Hrvatski jezik predavala je medicinska sestra Ana Gärtner (s. Leopoldina), ujedno profesorica germanistike i slavistike. Organizaciju zdravstvene službe predavala je medicinska sestra Zorka Lasić (Zorka, 2022), Dječju njegu, medicinska sestra Ankica Slavnić, a Opću njegu bolesnika medicinska sestra Zdenka Čačić (Polović, 2006). Za ostale predavače nisu pronađeni podatci.

Učenice su na završnom ispitu polagale Pedijatriju i Njegu bolesnog djeteta, ocjenjivao se Praktični rad, Pismena radnja i vladanje. Članovi ispitne komisije bili su pedijatar Zlatko Šantić, glavna sestra Dječjeg odjela Ankica Slavnić i glavna sestra Odjela za otorinolaringologiju Ana Gärtner. Predsjednik ispitne komisije bio je dr. Ivan Rogoz. Polaznice su položenim završnim ispitom stekle zvanje dječja negovateljica.²⁸

Prema opisu poslova Medicinskog centra Karlovac iz 1960., dječja negovateljica bila je zadužena za provođenje njege i prehrane djece, održavanje reda i higijene dječje sobe.²⁹ Propisana radna odjeća sastojala se od ružičaste plattene haljine s bijelim ovratnikom i bijelim manžetama, plattene pregače i bijele kape.³⁰

U Matičnoj knjizi učenika ne nalazimo imena, već samo podatke o broju učenica koje su upisale prvi razred Škole za dječje negovateljice u razdoblju od 1958. do 1962. (tablica 2.).

²⁶ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik VII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 6248/57., 12. prosinca 1957.

²⁷ Pismohrana OB Karlovac. Omrčen, Ana. (1960, 30. lipnja). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Svjedodžba o završnom ispitu, br. u imeniku 21/1959-60.

²⁸ Pismohrana OB Karlovac. Omrčen, Ana. (1960, 30. lipnja). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Svjedodžba o završnom ispitu, br. u imeniku 21/1959-60.

²⁹ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 7., 21. ožujka 1960.

³⁰ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 40., 21. ožujka 1960.

Tablica 2. Broj upisanih učenica u prvi razred Škole za dječje njegovateljice.³¹

Šk. god.	ŠKOLA ZA DJEČJE NJEGOVATELJICE
	Broj upisanih učenica u prvi razred
1958/59	35
1959/60	20
1960/61	30
1961/62	37
1962/63	32

Školske godine 1963./1964. s uspjehom je školu završila 21 učenica. Iste godine škola prestaje s radom.³² Podatak o točnom datumu prestanka rada škole nije pronađen niti se može utvrditi koliko je ukupno dječjih njegovateljica završilo školu.

Prije polaska u školu stipendistice bolnice potpisale su Rješenje o sporazumnom otkazu i Ugovor. U Ugovoru je navedeno da se bolnica obvezuje na redovito isplaćivanje stipendije cijelo vrijeme školovanja u iznosu od ukupne mjesečne plaće koju prima kao službenik bolnice. Stipendistica se obvezuje da će redovito pohađati školu, polagati propisane ispite i u roku završiti školu. Ako zanemari školovanje, ne polaže redovito ispite ili pokaže slab uspjeh obustavit će se stipendiranje i odrediti rok za polaganje ispita. Nadalje se obvezuje da će se po završetku školovanja zaposliti u bolnici i provesti na radu toliko vremena koliko je primala stipendiju, u protivnom će vratiti primljenu stipendiju sa svim dodacima.³³

Analizom dokumenata u osobnim dosjeima zaposlenika bolnice doznaje se da je stipendija prema Uredbi o plaćama tehničkog osoblja i pomoćnih službenika u 1958. godini iznosila 13 800 dinara.³⁴ Pri ponovnom zapošljavanju u bolnici, kandidatkinje su uz molbu prilagale krsni list, svjedodžbu o državljanstvu, svjedodžbu o nekažnjavanju, liječničku svjedodžbu o radnoj sposobnosti, radnu knjižica i diplomu o završenoj Školi za dječje njegovateljice.³⁵

³¹ Pismohrana Medicinska škola Karlovac. Matična knjiga učenika 1960 – danas.

³² Pismohrana Medicinska škola Karlovac. Matična knjiga učenika 1960 – danas.

³³ Pismohrana OB Karlovac. Jović, Anđelka (1958, 24. listopada). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Ugovor o stipendiji, br. 05-5913/1-1958.

³⁴ Pismohrana OB Karlovac. Jović, Anđelka (1959, 13. veljače). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac, br. 05-4376/2-1958.

³⁵ Pismohrana OB Karlovac. Mejaški, Dragica. (1960, 4. kolovoza). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Molba za namještenje u zvanju dječje njegovateljice, br. 05 4328/1.

Škola za bolničare

Na tragu trajnog problema nedostatka školovanog osoblja, uprava bolnice zaključuje da bi: „Osnivanje Škole za bolničare riješilo problem manjka prijeko potrebnog školovanog pomoćnog kadra u bolnici.“³⁶ Ravnatelj bolnice šalje prijedlog Narodnom odboru općine Karlovac u kojem je navedeno:

Trenutno u bolnici ima 41 bolničar, odnosno 37 bolničara na odjelima, a prema broju kreveta u bolnici nedostaje još 21 bolničar. Također je manjak bolničara i u drugim bolnicama i vanbolničkim ustanovama što nalaže potrebu da se školovani bolničari pošalju na rad u druga mjesta u Zagreb, Pakrac, Sisak, Rijeku, Split u kojima se ne planira otvoriti niti jedna Škola za bolničare. Do sada je otvoreno svega 15 škola u Hrvatskoj. Osnivanjem Škole za bolničare kroz izvjesno vrijeme dobilo bi se toliko kadrova da bi na svakih 5 kreveta došao jedan bolničar što znači da na jedan odjel od 30 kreveta, dolazi 6 bolničara, od kojih bi 3 radila u jutarnjoj smjeni, 2 u popodnevnoj, a 1 u noćnoj. Navedena projekcija je prema prijedlogu Republičkog savjeta i smatra se minimumom. Škola bi imala u jednom razredu od 25 do 30 učenika i trajala bi dvije godine. Ukoliko škola ne bi bila osnovana, bolnica će morati stipendirati učenike u najbližoj Školi za bolničare i zbog manjka kadra plaćati prekovremeni rad što će iziskivati još veće troškove za bolnicu.³⁷

Škole za bolničare osnivali su narodni odbori kotara i općina, koji su bili zaduženi osigurati prostor za održavanje nastave, financijska sredstva za rad škole i nastavni materijal i inventar (NN br. 37/56).

Prema proračunu Republičkog savjeta za školsku godinu 1957/58. za rad škole bilo je potrebno osigurati oko 500 000 dinara. Bolnica je osigurala stručne predavače za teoretsku i praktičnu nastavu. Praktična nastava održavala se 6 sati dnevno u Općoj bolnici Karlovac, od 1962. godine, Medicinski centar Karlovac.^{38,39}

³⁶ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik XII. sjednice Upravnog odbora Opće bolnice Karlovac, 22. siječnja 1957.

³⁷ HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 978/57. Dopis Opće bolnice Karlovac u predmetu osnivanja Škola za bolničare, br. 235/57., 23. siječnja 1957.

³⁸ Rješenjem Narodnog odbora općine Karlovac, 27. studenoga 1961. godine osnovan je Medicinski centar Karlovac koji je u svom sastavu obuhvaćao bivše zdravstvene ustanove Opću bolnicu Karlovac, Dom narodnog zdravlja i Zavod za zaštitu zdravlja Karlovac. (Medicinski centar Karlovac. Godišnji izvještaj za 1963. god.)

³⁹ HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 978/57. Dopis Opće bolnice Karlovac u predmetu osnivanja Škola za bolničare, br. 235/57., 23. siječnja 1957.

Prema zakonu o Školi za bolničare učenicima je bila propisana novčana nagrada za rad (NN br. 37/56). Nisu pronađeni dokumenti koji bi taj podatak potvrdili. Može se pretpostaviti da se novčana nagrada odnosila na stipendije koje su dobivali od matične ustanove, s obzirom na to da bi se „polaznici uzdržavali sami od nagrade“.⁴⁰

Odlukom Kotarskog vijeća i Vijeća proizvođača Karlovac, 22. rujna 1959. „osnovana je Škola s praktičnom obukom za bolničare u Karlovcu“.⁴¹ Rješenje o početku rada Škole donio je Sekretarijat Savjeta za narodno zdravlje NR Hrvatske i Sekretarijat Savjeta za prosvjetu NR Hrvatske na temelju Općeg zakona o školstvu i Zakona o medicinskim školama. Prema nalazu stručne komisije, 8. listopada 1959. utvrđeno je da su ispunjeni svi uvjeti za početak rada škole, odnosno da škola „ima jednu učionicu, mogućnost za obavljanje praktičkog dijela nastave na bolničkim odjelima te da ima nastavnički odbor“.⁴² Školom upravljaju školski odbor, nastavničko vijeće i ravnatelj. Za v.d. ravnatelja škole imenovana je Zorka Lasić (Butković, 2022; Lasić, 2022). Nadzor nad provedbom nastave u školi obavljala je prosvjetno-pedagoška služba Narodnog kotara Karlovac. Pravilnik škole donio je školski odbor uz odobrenje Savjeta za prosvjetu Narodnog odbora Karlovac.⁴³

Zadatak Škole bio je „osposobljavanje bolničara za samostalno obavljanje određenih poslova njege bolesnika po uputama i pod nadzorom medicinskih sestara ili pomoć medicinskim sestrama i drugom medicinskom osoblju u obavljanju poslova oko njege bolesnika te obavljanje drugih pomoćnih stručnih poslova“ (NN 37/56, čl. 2.). Nastavni plan i program Škole donio je Savjet za narodno zdravlje NR Hrvatske u suglasnosti sa Savjetom za prosvjetu NR Hrvatske. Bio je koncipiran tako da bolničarima osigura potrebno „teorijsko i stručno znanje i vještine koje odgovaraju potrebama zdravstvene službe“ (NN br. 37/56, čl. 4.).

Uvjeti za upis bili su završena osnovna škola i navršениh 18 godina života. U školskim godinama 1956/57. i 1957/58. mogle su se upisati i osobe koje su imale završeno najmanje četverogodišnje obrazovanje pod uvjetom da

⁴⁰ HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 978/57. Dopis Opće bolnice Karlovac u predmetu osnivanja Škola za bolničare, br. 235/57., 23. siječnja 1957.

⁴¹ HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 7359/59. Rješenje o početku rada Škole s praktičnom obukom za bolničare u Karlovcu Sekretarijata Savjeta za prosvjetu Narodne Republike Hrvatske, br. 3370/1-1959., 13. listopada 1959.

⁴² HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 7359/59. Rješenje o početku rada Škole s praktičnom obukom za bolničare u Karlovcu Sekretarijata Savjeta za prosvjetu Narodne Republike Hrvatske, br. 3370/1-1959., 13. listopada 1959.

⁴³ HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi. Rješenje o osnivanju škole za bolničare u Karlovcu, br. 02-7357/1-1959., 22. rujna 1959.

su bile zaposlene u zdravstvenoj ustanovi najmanje godinu dana na poslovima bolničar (NN 37/56, čl. 12.).

U Školu su se upisivali zaposlenici karlovačke bolnice, ali i oni zaposleni u bolničkim i izvanbolničkim službama na cijelom području bivše oblasti Karlovac.⁴⁴ Upis se obavljao na temelju natječaja ili prijedloga drugih zdravstvenih ustanova kotara. Dokumentacija Škole za bolničare u Karlovcu nije pronađena. Prema usmenom svjedočanstvu bivše nastavnice, Škola je obrazovala dvije do tri generacije bolničara, odnosno do osnivanja Škole za medicinske sestre (Butković, 2022).

Prema podacima iz Matične knjige Škole za medicinske sestre, u šk. god. 1961./1962. bio je upisan 31 učenik. Sljedeće školske godine upisano je 19 učenika. Školsku godinu 1963./1964. s uspjehom je završilo 20 učenika i te godine Škola za bolničare prestaje s radom.⁴⁵ Rekonstrukcija popisa predmeta, kao i nastavnog plana i programa Škole za bolničare moguća je jedino na temelju dokumenata drugih škola za bolničare ako pretpostavimo da je nastavni plan i program bio istovjetan za sve škole u NR Hrvatskoj. U tablici 5. prikazan je popis predmeta prvog i drugog razreda Škole za bolničare u Sisku.

Tablica 3. Popis predmeta prvog (šk. god. 1961./1962.) i drugog razreda (šk. god.1962./1963.) Škole za bolničare u Sisku.

Škola za bolničare Sisak^{46,47}	
1. razred	2. razred
Hrvatsko-srpski jezik	Hrvatsko-srpski jezik
Opća njega bolesnika	Interna
Higijena	Psihijatrija
Anatomija i fiziologija	Kirurgija
Domaćinstvo	Zarazne bolesti
Organizacija zdravstvene službe i zdravstveno zakonodavstvo	Ginekologija

⁴⁴ HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 978/57. Dopis Opće bolnice Karlovac u predmetu osnivanja Škola za bolničare, br. 235/57., 23. siječnja 1957.

⁴⁵ Pismohrana Medicinske škole Karlovac. Matična knjiga. 1960. – danas.

⁴⁶ Pismohrana Medicinske škole Karlovac. Lončar, Željka. (1962, 22. lipnja). Svjedodžba. Dvogodišnja bolničarska škola pri Medicinskom centru Sisak.

⁴⁷ Pismohrana Medicinske škole Karlovac. Lončar, Željka. (1975, 13. listopada). Potvrda o završenoj školi za bolničare. Medicinski centar Sisak. OOUR Kirurško-internističke djelatnosti.

Matematika	Domaćinstvo
Tjelesni odgoj	Fizički odgoj
Društveno i privredno uređenje FNRJ	Predvojnička obuka
Predvojnička obuka	ORL
Specijalna njega bolesnika Njega internih bolesnika Njega kirurških bolesnika Njega zaraznih bolesnika Njega djece Njega očnih bolesnika Njega živčanih bolesnika Njega ginekoloških bolesnika Njega kožnoveneričnih bolesnika Njega bolesnika uha, grla, nosa	Okulistika
	Dermatovenerični
	Organizacija zdravstvene službe
	Laboratorijske tehnike
	Vladanje
Praktični rad	
Vladanje	

Iz opisa programa školovanja bolničara u Koprivnici doznaju se još neki detalji koje ne nalazimo u sačuvanim dokumentima karlovačke škole. Praktični dio nastave organizirao se na bolničkim odjelima i uključivao je opću njegu bolesnika, a postojao je i posebni program koji je propisivao što učenik treba usvojiti na pojedinom odjelu. Nakon što su položili sve predmete, učenici su pristupali završnom ispitu u kojem se ocjenjivalo vladanje teorijskim i praktičnim dijelom opće i specijalne njege bolesnika. Polagali su se i predmeti: Interna i njega internih bolesnika, Kirurgija i njega kirurških bolesnika, Matematika i Hrvatsko-srpski jezik i književnost. Nakon stjecanja zvanja „bolničar“, učenici su mogli polagati razlikovne ispite i nastaviti školovanje u Školi za medicinske sestre (Abou Aldan, 2015).

Prema opisu poslova Medicinskog centra Karlovac iz 1960., bolničar „[...] vrši sve poslove posluživanja, njege i prehrane bolesnika po odredbama šefa odjela, liječnika i medicinskih sestara. Brine o održavanju reda i čistoće i o radu tehničkog osoblja. Vršiti dežurnu službu“.⁴⁸ Bolničar zaposlen u operaciji ili ambulanti „[...] vrši sterilizaciju instrumenata te ostalog materijala. Obavlja sve poslove u ambu-

⁴⁸ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 7., 21. ožujka 1960.

lanti i operacijskoj sali vezano za pripremu i pregled bolesnika⁴⁹. Propisana radna odjeća za bolničare sastojala se od bijeloga platnenog ogrtača sa sivim ovratnikom koji se kopčao sprijeda, bijelih hlača i bijele kape. Bolničarke su nosile sive platnene haljine s bijelim ovratnikom i bijelim manžetama na rukavima, bijelu platnenu pregaču i bijelu kapu.⁵⁰

Škola za higijeničare

Na temelju Zakona o medicinskim školama (NN 33/59), Škola za higijeničare u Karlovcu osnovana je 22. rujna 1959. godine.⁵¹ Zadatak škole bio je „osposobljavanje kadrova za vršenje dezinfekcije, deratizacije i dezinskekcije pod nadzorom sanitarnog tehničara odnosno liječnika i za obavljanje određenih poslova higijenske i epidemiološke službe“.⁵² Osigurane su prostorije za rad, nastavno osoblje, nastavna sredstva i oprema. Školom su upravljali školski odbor, nastavničko vijeće i ravnatelj. Nadzor nad provedbom nastave u školi obavljala je prosvjetno-pedagoška služba Narodnog odbora kotara Karlovac.⁵³

Za vršiteljicu dužnosti ravnatelja Škole za higijeničare 12. veljače 1960. imenovana je medicinska sestra Tatjana Valjo Žanić i na tom će mjestu kao honorarna zaposlenica ostati do 31. prosinca 1961. godine. Radila je prema propisanom vremenu, svaki radni dan od 15 do 17.30 (Mirilović, 2023). Škola za higijeničare prestaje s radom u šk. god. 1962./1963.⁵⁴ Drugi dokumenti o radu škole nisu pronađeni.

Tečaj za zubne asistente

S obzirom na znatan deficit zubnih asistenata u odnosu na stvarne potrebe i sistematizaciju, Upravni odbor 1962. predlaže da se otvori Tečaj za zubne asistente. Prema navodu voditelja službe zubne njege dr. Jankova, za nesmetan rad bilo je potrebno 12 do 18 zubnih asistenata. Tada ih je bilo zaposleno troje, a prema sistematizaciji radnih mjesta bilo ih je potrebno dvadeset. Jedna je asistentica završila

⁴⁹ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 7., 21. ožujka 1960

⁵⁰ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 40., 21. ožujka 1960.

⁵¹ HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 4311/59. Rješenje o početku rada Škole s praktičnom obukom za higijeničare u Karlovcu Sekretarijata Savjeta za prosvjetu Narodne Republike Hrvatske, br. 3620/1-1959., 13. listopada 1959.

⁵² HR-DAKA- 17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi. Rješenje o osnivanju škole za higijeničare, br. 02-4311/1-1959, 22. rujna 1959.

⁵³ HR-DAKA- 17 Narodni odbor kotara Karlovac. 3.2.3. Opći spisi. Rješenje o osnivanju škole za higijeničare, br. 02-4311/1-1959., 22. rujna 1959.

⁵⁴ Pismohrana Škole za medicinske sestre. Matična knjiga učenika 1960. – danas.

tečaj u Ljubljani, a dvije su položile ispit pred komisijom bivšega Doma narodnog zdravlja. Ostala radna mjesta zubnih asistenata popunjena su pomoćnim kancelarijskim referentima, priučenim za rad u zubnim ambulantomama, i higijeničarima koji „se teško privikavaju na rad u zubnim ambulantomama, a i od strane zubara postoji nezadovoljstvo takvim privremenim radnicima“.⁵⁵ Predviđeno je da pravo upisa na tečaj za zubne asistente imaju kancelarijski referenti koji rade u zubnim ambulantomama i higijeničari koji žele upisati tečaj. Ostala mjesta predviđalo se popuniti kandidatima koji se jave na natječaj. Tečaj je trebao trajati jednu školsku godinu, 20 sati tjedno, a održavao bi se u večernjim satima. Predviđeno je da predavači na tečaju budu djelatnici Medicinske škole u Karlovcu i stomatolozi Medicinskog centra Karlovac. Tečaj se trebao održavati u zgradi Centra, u Ulici JNA br. 4, ili u Medicinskoj školi. Škola bi se organizirala prema Pravilniku o organizaciji i radu škole za zubne asistente koji je objavljen u Narodnim novinama.⁵⁶ Nisu pronađeni dokumenti koji opisuju organizaciju škole, nastavni plan i program te broj polaznika i završenih zubnih asistenata.

Broj i struktura zdravstvenog osoblja zaposlenog u bolnici od 1947. do 1965.

U tablici 4. prikazano je brojno stanje srednjeg (liječnički pomoćnik/medicinska sestra⁵⁷, primalja) i nižeg ili pomoćnoga zdravstvenog osoblja (dječje negovateljice, bolničari) u bolnici i njihov omjer prije i nakon uspostave dređenog oblika obrazovanja. Prijelomne godine bile su 1954. kada se u bolnici organizirao šestomjesečni tečaj za dječje negovateljice, 1958. kada je otvorena Škola za dječje negovateljice i 1960. kada je osnovana Škola za medicinske sestre.⁵⁸

Zdravstveni profil u kurzivu odnosi se na djelatnike koji nisu direktni pružatelji skrbi bolesnicima, a navedeni su kako bi se dao uvid u cjelovitu strukturu zdravstvenih djelatnika u navedenoj godini. Obradeni su podaci direktnih pružatelja skrbi bolesnicima i oni su u tablici označeni boldom. Kontinuitet navođenja godina u tablici narušen je zbog neposjedovanja ili posjedovanja djelomične dokumentacije u arhivima. Broj kreveta u 1949. godini procijenjen je prema dostup-

⁵⁵ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik XX. sjednice Upravnog odbora Medicinskog centra Karlovac, br. 03-5/25-1962., str. 8-9., 6. prosinca 1962.

⁵⁶ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik XX. sjednice Upravnog odbora Medicinskog centra Karlovac, br. 03-5/25-1962., str. 8-9., 6. prosinca 1962.

⁵⁷ Stručni nazivi medicinskih sestara mijenjali su se krozpovijesna razdoblja. Od 1921. do 1945. koristio se naziv sestra pomoćnica/sestra bolničarka, od 1945. do 1949. koristio se naziv medicinska sestra, a od 1949. do 1952. liječničkipomoćnik. Od 1952. do danas koristi se naziv medicinska sestra/tehničar (Matična knjiga učenika 1921 – 1962.).

⁵⁸ HR-DAKA-37 Narodni odbor općine Karlovac. Rješenje o osnivanju Škole za medicinske sestre u Karlovcu, br. 01-12942/1-1960., 30. rujna 1960.

nim podacima jer se izrijekom ne navodi za tu godinu. Za 1962. i 1965. godinu navedeni broj osoblja razdvojen je kosom crtom. Prvi podatak označava ukupan broj osoblja Medicinskog centra, a drugi, u boldu, označava broj zaposlenih u bolnici, bez osoblja Doma narodnog zdravlja i Zavoda za zaštitu zdravlja.

Tablica 4. Profil zdravstvenih djelatnika u bolnici od 1947. do 1965.

Godina	1947. ⁵⁹	1949. ⁶⁰	1953. ⁶¹	1958. ⁶²	1962. ⁶³	1965. ⁶⁴
Broj osoblja/ zdravstveni profil/ radno mjesto						
Broj bolesničkih kreveta u bolnici	236	266	350	402	433	488
Medicinska sestra	-	1	-	17	41/26	62/39
Liječnička pomoćnica – odjelna	-	-	8			
Liječnička pomoćnica – sobna	-	-	14			
<i>Liječnička pomoćnica – instrumentarka</i>	-	-	2			
<i>Liječnička pomoćnica – akušerka</i>	-	-	1			
<i>Primalja u rađaoni</i>	2	1	2	16	24/19	30/22
<i>Primalja kod porođaja i djece</i>	-	-	2			
Primalja na ginekologiji	-	-	3			

⁵⁹ Pismohrana OB Karlovac. Izvještaj Okružne bolnice Karlovac, 17. veljače 1947.

⁶⁰ Pismohrana OB Karlovac. Matična knjiga osoblja Medicinskog centra i Opće bolnice, 1946.

⁶¹ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik IV. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 18. prosinca 1953.

⁶² Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik VIII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 05-831/1-1959., 25. veljače 1959.

⁶³ Pismohrana OB Karlovac. Godišnji izvještaj za 1962. godinu. Medicinski centar Karlovac.

⁶⁴ Pismohrana OB Karlovac. Godišnji izvještaj za 1965. godinu. Medicinski centar Karlovac.

Dječje njegovateljice	-	-	7	16	43/38	51/49
<i>Bolničarke – instrumentarke</i>	1	-	2	54	100/80	114/79
<i>Bolničari u ambulantama</i>	1	-	2			
Bolničari po sobama	27	27	20			
Pomoćni bolničar	-	15	-	-		-
<i>Medicinski tehničar na fizikalnoj terapiji/ od 1962. fizioterapeut</i>	-	-	1	-	1/1	3/1
<i>Laboratorijski tehničar</i>	-	-	-	-	12/4	17/7
<i>Medicinski laborant</i>	1	2	2	5	5	5/4
<i>Liječnici</i>	6	8	-	25	73/41	92/44
<i>Liječnik stažer</i>					6	nejasno
<i>Studenti medicine</i>	-	4	-	-		-
<i>Stomatolog</i>	-	-	-	-	2	8
<i>Zubni asistent</i>	-	-	-	-	18	20
<i>Zubar, viša i srednja struč. sprema</i>					3	6
<i>Farmaceuti</i>	-	-	-	6	3/3	4/3
<i>Farmaceutski tehničar + pomoćnik</i>	1	1	-	-	5/4	6/5
<i>Sanitarni tehničar</i>	-	-	-	-	4	3
<i>Higijeničar</i>	-	-	-	-	8	12
<i>Nije navedeno zvanje/ nečitljivo</i>	1	20	-	-		-
<i>Rtg tehničar</i>					1/1	4/2
UKUPNO	39	79	69	126	344/222	462/266

Razvidno je da se ukupan broj zaposlenika neprestano povećavao, kao i broj bolesničkih kreveta.

U 1962. i 1965. godini broj osoba koje rade kao instrumentari u rađaonici i ambulantomama, prema godišnjim izvještajima, oduzet je od ukupnog broja (medicinska sestra/liječnički pomoćnik, primalje i bolničari) jer su u tablici 4. prikazani zbirno. Zbroj djelatnika koji su direktni pružatelji skrbi bolesnicima prikazan je u tablici 5. Ako se broj bolesničkih kreveta podijeli sa zbrojem tih djelatnika na odjelima, za svaku smjenu dobije se prosječan broj kreveta na jednog djelatnika u smjeni (tablica 5.). Smjenski rad odnosio se na jutarnji, popodnevni i noćni rad.

Tablica 5. Broj direktnih pružatelja skrbi na broj bolesničkih kreveta u jednoj smjeni u navedenim godinama

Godina	1947.	1949.	1953.	1958. ⁶⁵	1962.	1965.
Ukupan broj bolesničkih kreveta	236	266	350	402	433	488
Zbroj direktnih pružatelja skrbi bolesnicima na odjelima	27	43	52	104*	129	165
Broj kreveta na jednog pružatelja skrbi u jednoj smjeni	26	19	20	11*	10	9

Vidljivo je da je 1947. jedan djelatnik bio zadužen za 26 kreveta, 1958. za 11 kreveta, a 1965. godine za devet kreveta. Uzimajući u obzir da u prikazu nisu predviđeni dani godišnjeg odmora i slobodni dani, a za bolovanja nisu bile predviđene zamjene, radno opterećenje bilo je zasigurno veće.

Za 1949. godinu ne može se sa sigurnošću utvrditi je li riječ o cjelokupnom zdravstvenom osoblju jer za 20 zaposlenika nije navedeno zanimanje pa podaci direktnih pružatelja skrbi mogu biti drukčiji i u ovoj projekciji nisu uzeti u obzir.

Do 1953. omjer nižeg i srednjega zdravstvenog osoblja bio je u korist nižeg. U 1953. godini omjer se izjednačio, odnosno 32 osobe srednjega zdravstvenog kadra i 31 osoba nižega zdravstvenog kadra. U tablici 5. vidljivo je da je 1953. bilo zaposleno 25 liječničkih pomoćnika/medicinskih sestara. Upadljiv je podatak iz zapisnika Upravnog odbora bolnice o broju medicinskih sestara dvije godine poslije. U bolnici je tada bilo zaposleno šest medicinskih sestara, a sistematizirano je 26 radnih mjesta. Na 20 radnih mjesta radilo je priučeno niže medicinsko osoblje.⁶⁶

⁶⁵ Za 1958. godinu nisu pronađeni podaci po profilima, samo zbirni.

⁶⁶ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik IX. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 9. studenoga 1955.

Iz zapisnika se doznaje da su medicinske sestre na poziv načelnika Savjeta iz Gračaca otišle raditi u bolnicu u Gračac jer im je za isti posao ponuđena viša osnovna plaća, dopunska plaća i naknada za terenski rad za tri dana u tjednu. Drugi razlozi odlazaka medicinskih sestara iz bolnice bili su obiteljske prirode te dobivanje stipendije za daljnje obrazovanje.⁶⁷ U godinama 1958., 1962. i 1965. bilo je zaposleno oko 25% srednjeg i 50 – 75% nižega zdravstvenog osoblja. U tim se godinama bilježi porast školovanoga nižeg zdravstvenog osoblja. U tablici 5. vidljivo je da se u 1962. godini znatno povećao broj dječjih negovateljica u odnosu na 1958. kada je otvorena Škola za dječje negovateljice. Isti je slučaj i s brojem medicinskih sestara u 1965. godini s obzirom na to da je prva generacija medicinskih sestara završila školu 1964. godine. Osnivanje škola za bolničare i higijeničare 1959., u pozitivnoj je korelaciji s brojem zaposlenih bolničara i higijeničara u 1962. i 1965. godini.

Razina obrazovanja nižeg i srednjega zdravstvenog kadra pri zapošljavanju u bolnici u razdoblju od 1943. do 1961.

Prema Zakonu o trajanju obaveznog obrazovanja u Hrvatskoj, od 1946. obavezno je sedmogodišnje, a od 1951. osmogodišnje školovanje. S obzirom na to da je bilo vrlo malo školovanoga nastavničkog kadra za više razrede, zakonska odredba provodila se postupno. U Karlovcu je sedmogodišnje obrazovanje započelo 1949., a osmogodišnje 1953. godine (Bernardić, 1979).

U matičnoj knjizi zaposlenika OB Karlovac pronalazimo podatke o stručnoj spremi pri zapošljavanju bolničara, dječjih negovateljica, primalja i medicinskih sestara u razdoblju od 1943. do 1961. godine.⁶⁸ Pomoćno osoblje većinom se zapošljavalo sa završenim tečajevima i položenim stručnim ispitom sve do osnivanja škola za pomoćno osoblje. Ta konstatacija potvrđena je i odlukom Upravnog odbora bolnice da se „zbog nedostatka nižeg i srednjeg zdravstvenog kadra kao i službenika koji nisu imali propisanu stručnu spremu, u iznimnim situacijama prizna potpuna stručna sprema“,⁶⁹ a ona je podrazumijevala zvanje koje se traži sistematizacijom i položen stručni ispit. „U tom slučaju ako djelatnik nema stručnu spremu, a pokaže radnu sposobnost isplaćivalo mu se 60% od ukupnog iznosa plaće“.⁷⁰ Dokumenti koji bi potvrdili dodatno školovanje osoblja u dosjeima zaposlenika se ne nalaze, nego se samo navodi promjena stručnog naziva.

⁶⁷ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik II. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 24. veljače 1955.

⁶⁸ Pismohrana OB Karlovac. Matična knjiga zaposlenog osoblja u bolnici, Karlovac, 1962.

⁶⁹ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik XI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, točka 1., 15. lipnja 1954.

⁷⁰ Pismohrana OB Karlovac. Zapisnik XI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, točka 1., 15. lipnja 1954.

Osobe koje su se zapošljavale dolazile su iz drugih hrvatskih gradova u kojima su se školovale, kao i Karlovčani koji su pohađali školu u drugom gradu. Kod većine zaposlenih nije naveden podatak o mjestu školovanja.

Bolničari su se većinom zapošljavali sa završenom osnovnom školom u trajanju od 3 do 8 godina i završenim bolničkim tečajem u trajanju od 6 do 12 mjeseci. U razdoblju od 1943. do 1953. prevladava osoblje sa završena četiri razreda osnovne škole i položenim bolničarskim ispitom ili tečajem. Vojno sposobne osobe završavale su bolničarski tečaj u vojsci gdje su služile vojni rok. To je evidentno u razdoblju od 1954. do 1958. kada se od ukupno 38 zaposlenih bolničara, 14 zaposlilo sa završenim tečajem u JNA. U razdoblju od 1959. do 1961. polovica zaposlenih bolničara imala je završenu školu za bolničare.

U razdoblju od 1943. do 1949. u bolnici nije bilo zaposlenih dječjih negovateljica. One su se počele zapošljavati u razdoblju od 1950. do 1953. i to većinom sa završenom osnovnom školom i jednogodišnjom školom za dječje negovateljice. U razdoblju od 1954. do 1958. najviše je zaposlenih sa četiri razreda gimnazije i završenim tečajem za dječje negovateljice. Od 1959. do 1961. gotovo sve dječje negovateljice zapošljavaju se sa završenom školom za dječje negovateljice.

U razdoblju od 1943. do 1949. na radno mjesto medicinske sestre zaposlena je jedna osoba s fakultetskom naobrazbom. Budući da je jedan od uvjeta za upis u školu za medicinske sestre bio završena osnovna škola, od 1950. godine medicinske sestre zapošljavale su se sa završenom osnovnom i srednjom medicinskom školom. S obzirom na to da obrazovanje za više medicinske sestre započinje akademске godine 1953./1954. (Abou Aldan i Franković, 2023), sestre se od 1957. počinju zapošljavati u bolnici sa završenom višom stručnom spremom. U razdoblju od 1959. do 1961. od ukupno 18 zaposlenih medicinskih sestara, 13 ih se zaposlilo s višom stručnom spremom.

Na radno mjesto primalje već od 1943. zapošljavalo se osoblje sa završenom četverogodišnjom osnovnom školom i primaljskom školom. Taj podatak ne iznenađuje jer se primaljske škole u Hrvatskoj osnivaju prije medicinskih škola (Uremović, Mirošević i Vukelić, 2006). U razdoblju od 1954. do 1958. od ukupno zaposlenih, polovica je imala završena četiri razreda osnovne škole i dva razreda primaljske škole. U razdoblju od 1959. do 1961. zaposleno je pet osoba sa završenom primaljskom školom, dvije s dvogodišnjom i jedna s trogodišnjom primaljskom školom.

Prema uvjetima zaposlenja iz 1960. razvidno je da je u razdoblju 1959. – 1961. sve više osoba ispunjavalo uvjete pri zapošljavanju.⁷¹ Tome je značajno pridonijelo osnivanje škola za srednje i niže zdravstveno osoblje jer je u bolnici bilo zaposleno sve više kvalificiranog kadra.

U monografiji karlovačke bolnice navodi se podatak da je Ministarstvo za zdravstvo 1964. donijelo odluku da svi zdravstveni djelatnici s nižom stručnom spremom moraju završiti dodatno obrazovanje. Već otvorenom Školom za medicinske sestre i organiziranjem škola za odrasle u Karlovcu i okolnim gradovima, počinje realizacija te odluke. U bolnici su do 1977. njegovateljice, bolničari i higijeničari završavali dodatno obrazovanje i stekli zvanje medicinska sestra ili medicinski tehničar. Djelatnicima koji su navršili više od 25 godina radnog staža u bolnici, internom odlukom priznala se srednja stručna sprema (Polović, 2006).

ZAKLJUČAK

Nakon Drugoga svjetskog rata pa sve do 60-ih godina prošloga stoljeća pomoćno zdravstveno osoblje činilo je najbrojniji kadar u zdravstvenim ustanovama u Karlovcu. Iz današnje perspektive, posao im je bio prilično jednostavan i ne osobito zahtjevan, ali uvjeti u kojima su radili bili su iznimno teški. Nedovoljan broj i česte fluktuacije srednjeg i nižega zdravstvenog osoblja, mali broj školovanog kadra, prekapacitiranost odjela rezultirali su opterećenošću osoblja, lošijom njegom bolesnika i higijene odjela. Tome treba dodati i navode da su plaće u karlovačkoj bolnici bile niže u odnosu na druge ustanove u Hrvatskoj.

Donošenje zakona o školama za pomoćno osoblje koje su se organizirale u sklopu bolnice omogućilo je da za bolesnika skrbi osoblje koje je imalo propisano školovanje. Međutim, iako je školovanje trajalo dvije godine, većina je završila djelomično osnovno obrazovanje te nisu mogli biti adekvatna zamjena za medicinske sestre. Bez obzira na zahtjevne uvjete rada, može se uočiti da je cijelo vrijeme prisutna visoka razina kontrole rada i zahtjeva za odgovorno ponašanje, što je bilo praćeno nagradama i kaznama.

Razvoj novih metoda u dijagnostici i liječenju odrazio se i na zdravstvenu njegu. Pristup usmjeren prema bolesniku, zdravstvenom odgoju i organizaciji zdravstvene njege izvan funkcionalnog modela orijentiranog za zadatke, nije se mogao ostvariti s obzirom na razinu obrazovanja pomoćnog osoblja. Zaživjet će tek dolaskom većeg broja medicinskih sestara, koje su svojim znanjem i vještinama stvarale nove uvjete za rad i pristup bolesniku.

⁷¹ Pismohrana OB Karlovac. Matična knjiga zaposlenog osoblja u bolnici, Karlovac, 1962.

Zbog oskudnih podataka o radu i broju pomoćnog osoblja, autori nisu uspješli prikupljene rezultate usporediti sa sličnim uvidima promatranog razdoblja u drugim ustanovama. Djelomične podatke nalazimo kao kratke napomene u monografijama zdravstvenih ustanova. Ipak, ono što je vidljivo iz tih tekstova i iz monografija medicinskih škola, od 50-ih do 60-ih godina prošloga stoljeća učestalo je otvaranje škola za bolničare u sklopu zdravstvenih ustanova ili već postojećih medicinskih škola. Stoga možemo pretpostaviti da su i ostale ustanove na sličan način pokušavale riješiti problem manjka educiranog osoblja.

Ako uzmemo u obzir činjenicu da je do 1947. Školu za medicinske sestre u Zagrebu, do tada jedinu školu na prostoru današnje države, završilo 390 civilnih učenica, jasno je da su sve zdravstvene ustanove bilježile iznimno mali broj medicinskih sestara (Gazzari i Vitez, 2021).

Nisu pronađeni podaci za druge zdravstvene ustanove kada je riječ o praksi korištenja jednog kreveta za dva bolesnika. Međutim, iz usmenog svjedočanstva djelatnika današnje Opće bolnice Varaždin, može se zaključiti da ta praksa nije bila nepoznata ni u drugim bolnicama: "Tata je ležao u bolnici 60-ih na kirurgiji i s odraslima su bila i djeca u krevetu" (Božić, 2024).

U svjetlu današnjih problema i rasprava o uvjetima rada zdravstvenog osoblja možda nije naodmet istaknuti da su medicinske sestre u promatranom razdoblju odlazile iz Karlovca u druge zdravstvene ustanove zbog boljih uvjeta rada i većih primanja.

ARHIVSKI IZVORI

1. Dopis Opće bolnice Karlovac u predmetu osnivanja Škola za bolničare, br. 235/57., 23. siječnja 1957. [HR-DAKA 17. NOK Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 978/57]. Državni arhiv Karlovac (DAKA), Narodni odbor kotara Karlovac (17), Hrvatska (HR).
2. Flis Rozalija (s. Notburga) – osobnik. [Pismohrana Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Zagrebu].
3. Godišnji izvještaj za 1962. godinu Medicinski centar Karlovac. [Pismohrana OB Karlovac].
4. Godišnji izvještaj za 1963. godinu Medicinski centar Karlovac. [Pismohrana OB Karlovac].
5. Godišnji izvještaj za 1964. godinu Medicinski centar Karlovac. [Pismohrana OB Karlovac].
6. Godišnji izvještaj za 1965. godinu Medicinski centar Karlovac. [Pismohrana OB Karlovac].
7. Izvještaj Okružne bolnice Karlovac. Karlovac. 17. veljače 1947.[Pismohrana OB Karlovac].

8. Izvještaj Škole za dječje negovateljice o broju upisanih učenika po kotarima i općinama, br.13298/1960., 6. kolovoza 1960. [HR-DAKA 37. NOO Karlovac] Državni arhiv Karlovac (DAKA), Narodni odbor općine Karlovac (37), Hrvatska (HR).
9. Jović, Anđelka (1958., 24. listopada). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Ugovor o stipendiji, br. 05-5913/1-1958. [Pismohrana OB Karlovac].
10. Jović, Anđelka (1958., 27. listopada). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Rješenje o razrješenju dužnosti, br. 05-5950/1-1958. [Pismohrana OB Karlovac].
11. Jović, Anđelka (1959., 13. veljače). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac, br. 05-4376/2-1958. [Pismohrana OB Karlovac].
12. Lončar, Željka (1962., 22. lipnja). Svjedodžba. Dvogodišnja bolničarska škola pri Medicinskom centru Sisak. [Pismohrana Medicinska škola Karlovac].
13. Lončar, Željka (1975., 13. listopada). Potvrda o završenoj školi za bolničare. Medicinski centar Sisak. OOUR Kirurško-internističke djelatnosti. [Pismohrana Medicinska škola Karlovac].
14. Matična knjiga učenika 1921 – 1962. [Pismohrana Škole za medicinske sestre Mlinarska].
15. Matična knjiga učenika 1960 – danas. [Pismohrana Medicinska škola Karlovac].
16. Matična knjiga osoblja Medicinskog centra i Opće bolnice, 1946. [Pismohrana OB Karlovac].
17. Matična knjiga zaposlenog osoblja u bolnici, 1962. [Pismohrana OB Karlovac].
18. Mejaški, Dragica (1960., 4. kolovoza). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Molba za namještenje u zvanju dječje negovateljice, br. 05 4328/1. [Pismohrana OB Karlovac].
19. Omrčen, Ana (1960., 30. lipnja). Osobni dosje zaposlenika OB Karlovac. Svjedodžba o završnom ispitu, br. u imeniku 21/1959-60. [Pismohrana OB Karlovac].
20. Rješenje o osnivanju Škole za bolničare u Karlovcu, br. 02-7357/1-1959., 22. rujna 1959. [HR-DAKA 17. NOK Karlovac. 3.2.3. Opći spisi.] Državni arhiv Karlovac (DAKA), Narodni odbor kotara Karlovac (17), Hrvatska (HR).
21. Rješenje o osnivanje Škole za higijeničare, br. 02-4311/1-1959., 22. rujna 1959. [HR-DAKA 17. NOK Karlovac. 3.2.3. Opći spisi.].
22. Rješenje o osnivanju Škole za medicinske sestre u Karlovcu, 30. rujna 1960. Karlovac, br. 01-12942/1-1960. [HR-DAKA 37. NOO Karlovac].
23. Rješenje za v.d direktora Škole za dječje negovateljice u Karlovcu, br. 05-10472/2-1958., 6. kolovoza 1958. [HR-DAKA 37. NOO Karlovac].
24. Rješenje o početku rada Škole s praktičnom obukom za bolničare u Karlovcu Sekretarijata Savjeta za prosvjetu Narodne Republike Hrvatske, br. 3370/1-1959., 13. listopada 1959. [HR-DAKA 17. NOK Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br.7359/59.].
25. Rješenje o početku rada Škole s praktičnom obukom za higijeničare u Karlovcu Sekretarijata Savjeta za prosvjetu Narodne Republike Hrvatske, br. 3620/1-1959., 13. listopada 1959. [HR-DAKA 17. NOK Karlovac. 3.2.3. Opći spisi, br. 4311/59.].
26. Zapisnici sjednica Općinskog vijeća, Rješenje o osnivanju Škole za dječje negovateljice u Karlovcu. br.01-6548/1-1958.18.travnja 1958.[HR-DAKA 37 NOO Karlovac].
27. Zapisnik II. sjednice Savjeta Medicinskog centra, br. 03-4/2-62., 10. travnja 1962. [Pismohrana OB Karlovac].
28. Zapisnik XX. sjednice Upravnog odbora Medicinskog centra Karlovac, br. 03-5/25-1962., 6. prosinca.1962. [Pismohrana OB Karlovac].

29. Zapisnik I. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 29. listopada 1953. [Pismohrana OB Karlovac].
30. Zapisnik IV. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 18. prosinca 1953. [Pismohrana OB Karlovac].
31. Zapisnik VII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 19. ožujka 1954. [Pismohrana OB Karlovac].
32. Zapisnik X. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 20. svibnja 1954. [Pismohrana OB Karlovac].
33. Zapisnik XI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 15. lipnja 1954. [Pismohrana OB Karlovac].
34. Zapisnik XVI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 1. prosinca 1954. [Pismohrana OB Karlovac].
35. Zapisnik II. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 24. veljače 1955. [Pismohrana OB Karlovac].
36. Zapisnik IX. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 9. studenoga 1955. [Pismohrana OB Karlovac].
37. Zapisnik XIII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 1. ožujka 1956. [Pismohrana OB Karlovac].
38. Zapisnik V. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 3. kolovoza 1956. [Pismohrana OB Karlovac].
39. Zapisnik XII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, 22. siječnja 1957. [Pismohrana OB Karlovac].
40. Zapisnik VI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 5233/57., 21. listopada 1957. [Pismohrana OB Karlovac].
41. Zapisnik VII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 6248/57., 12. prosinca 1957. [Pismohrana OB Karlovac].
42. Zapisnik VI. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 05-7005/1-1958., 23. prosinca 1958. [Pismohrana OB Karlovac].
43. Zapisnik VIII. sjednice Upravnog odbora OB Karlovac, br. 05-831/1-1959., 25. veljače 1959. [Pismohrana OB Karlovac].
44. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 7., 21. ožujka 1960. [Pismohrana OB Karlovac].
45. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 28., 21. ožujka 1960. [Pismohrana OB Karlovac].
46. Zapisnik sjednice Upravnog odbora OB Karlovac. Pravilnik o plaćama i naknadama osoblja zaposlenog u OB Karlovac, čl. 40., 21. ožujka 1960. [Pismohrana OB Karlovac].

LITERATURA

1. Abou Aldan, D. (2019). *Metodika zdravstvene njege*. Zagreb: Medicinska naklada.
2. Abou Aldan, D. (2015). Škola za bolničare s praktičnom obukom 1958-1965. U: D. Abou Aldan, D. (Ur.) (2015). *Srednja škola Koprivnica. Četiri desetljeća obrazovanja medicinskih sestara* (str. 29–34.). Koprivnica: Srednja škola Koprivnica.

3. Abou Aldan, D. i Franković, S. (2022). An opportunity lost in time –The first generation of students at the College of Nursing: School of Medicine in Zagreb, 1953/1954. *AMHA – Acta Medico-Historica Adriatica*, 20(1), 83-99. <https://doi.org/10.31952/amha.20.1.4>
4. Abou Aldan, D. i Franković, S. (2023). Two levels of basic nursing education in Croatia. *Sestrinski glasnik*, 28(1),14-20. <https://doi.org/10.11608/sgnj.28.1.2>
5. Bernardić, R. (1979). Razvoj školstva, prosvjete i odgojnih organizacija u Karlovcu od 1945. do 1978. godine. U: M. Vrbetić, *400 godina karlovačkog školstva* (str.182– 200.). Karlovac: Štamparski zavod „Ognjen Prica“ Karlovac.
6. Božić, J. (2024, 25. veljače). Usmeno svjedočanstvo. Zabilježila Sanda Franković.
7. Bušić, M. (2023, 20. siječnja). Usmeno svjedočanstvo. Zabilježila Snježana Mirilović.
8. Butković, J. (2022, 5. studenog). Usmeno svjedočanstvo. Zabilježila Snježana Mirilović.
9. Franković, S., Abou Aldan, D. i Ostojčić, N. (2020). Početak profesionalnog udruživanja medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj. *Sestrinski glasnik*, 25(1), 17-21. <https://doi.org.10.11608/sgnj.2020.25.003>
10. Gazzari, G. i Vitez, A. (2021). *U kontekstu jednog stoljeća. Generacije učenika, nastavnika i zaposlenika od 1921. do 2021., svezak II*. Zagreb: Škola za medicinske sestre Mlinarska.
11. Hofgräff, D. i Franković, S. (2017). Osnutak Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu 1921. – 1922. *Arhivski vjesnik*, 60, 165–184.
12. Lasić, Z. (2022, 14. studenoga). Usmeno svjedočanstvo. Zabilježila Snježana Mirilović.
13. Mirilović, S., Pavlič, B., Vižintin, K. i Gavrilidis, A. (2021). Razvoj sestrištva u Karlovcu u razdoblju od osnutka grada do prve polovice 20. stoljeća. *Sestrinski glasnik*, 26(3), 175-180. <https://doi.org/10.11608/sgnj.26.3.2>
14. Mirilović, S., Pavlič, B. i Franković, S. (2021). Prve medicinske sestre u karlovačkim zdravstvenim ustanovama. *Sestrinski glasnik*, 26(3),190-194. <https://doi.org/10.11608/sgnj.26.3.4>
15. Mirilović, S. (2021). Sofija (Sonja) Škrobe (Krasica, 8. veljače 1919. – Karlovac, 28. listopada 2002). *Sestrinski glasnik*, 26(3), 200-208. <https://doi.org/10.11608/sgnj.26.3.6>
16. Mirilović, S. (2023). Tatjana (Tanja) Valjo Žanić (Karlovac, 27. lipnja 1934. – Karlovac, 5. rujna 2003.) *Sestrinski glasnik*, 28(2), 90-95. <https://doi.org/10.11608/sgnj.28.2.3>
17. Polović, D. (2006). *160 godina Opće bolnice Karlovac*. Karlovac: Opća bolnica Karlovac.
18. Popić, M. (2016). Odnos jugoslavenskog komunističkog režima prema Družbi sestara milosrdnica Svetog Vinka Paulskog – Zagreb od 1945. do 1952. godine. Disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji.
19. Trgovac, D. i Franković, S. (2021). Jelka pl. Labaš Blaškovečka – prva predstojnica Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu. *Sestrinski glasnik*, 26(3),166-174. <https://doi.org/10.11608/sgnj.26.3.1>
20. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje (2023). UNRRA. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto 3. srpnja 2023. s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63243>.
21. Uremović, V., Mirošević, L. i Vukelić, I.(2006). Razvoj primaljskog školstva u Rijeci. *Acta medico-historica Adriatica*, 4(1), 85-96.
22. Zakon o školama za bolničare. Narodne novine, 37/56.
23. Zakon o školama za dječje njegovateljice. Narodne novine, 61/57.

SUMMARY

Organized and formal education of nurses in Croatia began in 1921 with the establishment of the School for Nursing Assistants in Zagreb. From the establishment of the first health institutions in Karlovac until the end of the Second World War, there were extremely few educated personnel for patient care. Patient care was performed by apprentices and nuns who attended nursing schools organized as part of the hospitals they managed or who had a diploma from the School for Assistant Nurses in Zagreb. In the period after the Second World War, many nuns were forced to leave the service, which contributed to a large extent to the attrition of trained personnel, who were already scarce. The General Hospital in Karlovac solved this problem by opening schools for childcare workers, paramedics, hygienists, and dental assistants, who, until the opening of the School for Nurses in Karlovac in 1960, will make up the majority of the staff providing direct care to patients. The aim of this article is to provide an overview of the education of auxiliary staff and the structure of employees who were direct care providers, with a review of the working conditions in General Hospital Karlovac from the end of the Second World War to the 1960s. The educational programs found for childcare workers and paramedics and the listed persons who implemented these programs are shown.

Keywords: *history of Karlovac nursing, nurses, paramedics, childcare workers, hygienists, dental assistants*

